

[Almmustuvvan girjjis *Ja de Giellagas rátkkii sierra. Sámegeilla ja sámiiid kultuvra 35 jagi Oulu universitehtas. 35 years of teaching Saami language and culture at the University of Oulu*. Doaimm. Outi Länsman. 2005. 20–37.]

Oulu universitehta sámegeiela oahpahusa guovddáš Suomas

VELI-PEKKA LEHTOLA

Lektoráhtas veahkkeprofessoráhtii

Sáhtta dadjat, ahte Oulu universitehta lea deattuhan sámegeiela ja sámiiid kultuvrra álggu rájes. Universitehta rahpandilálašvuodas jagi 1959 rektor Pentti Kaitera čuolai humanisttalaš diehtagiid beali “vuoiŋŋalaš ofelažžan”. Kaitera mielde universitehta galggai fañuhit kulturrávvuid, maid odđa áigi geahččala jávkadastit. Earenoamáš ovdamearkan Kaitera máinnašii sámegeiela ja sámiiid kultuvrra.

Oulu universitehta ášahii jagi 1970 sámegeiela lektoráhta, mii lei njulgestaga historjjálaš. Dalle sámegeiela approbatur-oahpahuš álggahuvvui vuosttasin oppa Suomas. Sámegeiela ledje gal oahpahan Helssega universitehtas suomelašurgralaš gielladiehtaga oassin, muhto dasa gulle dušše giellahistorjjá logaldagat ja álgo- ja joatkkakursa. Maiddái Turku universitehtas ledje doallan giellahistorjjálaš kurssaid, nu maiddái Roavenjárgga geasseuniversitehtas.

Sámegeiela oahpahusa ovddideapmi laktásii čavgadit juo álggu rájes jagi 1966 álggahuvvon suomageiela instituhta doaimmaide. Pauli Saukkonen, guhte bodii professorin 1967, álggii dalán virgeáigodagas álggus ovddidit jurdaga, mo sáme- ja esttegeielaid sáhtášii laktit suomageiela instituhta oahpahušsii. Esttegeiela lektorvirgi ášahuvvui 1968. Suomageiela laudatur-oahpuide gulai muhtun fuolkegeiela viiddes kursa. Saukkonen anii sealvin, ahte dat galggai leat sámegeiella, man diibmoahpahuš álggiige juo 1960-logu loahppajagiid.

Diibmoahpahuš ii lean Saukkonen mielas doarvái, ja nu son ánuu universitehta čuovvu bušehttii ruđaid sámegeiela lektoráhta ásaheami várás. “Universitehta ja maid suomageiela instituhta ledje ain pioneramuttus, ja odđa virggiid lei oalle álki fidnet”, Saukkonen gávnnahe. Lektoráhta ásaheapmi ovdániige jođánit, nu ahte guovvamánus 1970 Helsingin Sanomat muitalii dán ášši vuosttas siiddustis:

Feastalevgema veará ovdánanlávkin adnojuvvo Sámeatnamis dat mearráduš, man mielde Oulu universitehtas álggahuvvo sámegeiela ja sámiiid kultuvrra árvosátneoahpahuš. “Juo dat ahte dákkár mearráduš lea dahkkon mearkkaša muhtinlágan dovddastusa dasa ahte mii leat”, árvala oahpaheaddji Nils-Aslak Valkeapää, “juoigi oarjebiegga”, Eanodagas eret. “Dán dáfuš dán mearrádušas lea suige stuorimus mearkkašupmi. Nuppe dáfuš lea buorre, ahte látteoahppit ožžot ná dilálašvuoda oahpásmuvvat sámegeillii ja sámiiid kultuvrii.” “Áilu” Valkeapää mielas giellaoahpahuš buđalda dán áigge menddo ollu giellahistorjjálaš ja sánálaš ovdánemiid dutkamušain.

Sámegeiela ja sámiiid kultuvrra approbatur-oahpahuš álggii čakčat 1970. Aivve álggus das vástidii Helssega universitehta suomelaš-ugralaš giellaid instituhta. Professor Mikko Korhonen ja assisteanta Pekka Sammallahti ráhkadeigga oahppogáibádusaid. Korhonen lei oahpahuš goziheaddji ja válddii vuostá approbatur-tenttiid. Son finai muhtumin Oulus doallamin periodaoahpahuš, muhto eanas gerddiid tentevástádušat sáddejuvvojedje Helssegii.

Lektorvirggi bodii dikšut Helvi Nuorgam-Poutasuo, Ohcejoga sápmi gii lei studeremin Helssega universitehtas. Son jodii Oulus namalassii oaivegávpoga guovllus. Vuosttas jahkekurssas ledje guhtta oahppi. Sis njealjis hálidedje dievasmahtit oahppoávdnasiiddiset “sámeávdnasiiguin”, muhto guokte sis barge Sámiatnamis ja sudnos lei miella buoridit ámmátdáidduska.

Kulturoahpuide gulle vuoiñjalaš ja ávnaslaš árbevieru, girjegiela ja girjjálašvuoda logaldatráiddut. Easkaálgiide lei sámeგიelas fállun álgokursa, háleštanhárhjehusat ja teoriijaoahput. Kurssa ulbmilin lei addit govttolaš girjjálaš ja njálmmálaš máhtu.

Sámeგიela dáiddus ii duon áigge lean ávki sámeგიuovllu virggiid ozadettiin, dego bodii ovdan Lapin Kansa sáhkkehallamis: “Lektor Poutasuo kritisere veahá Suoma skuvladiid, danne go Suoma skuvlalahka ii ane sámeგიela dáiddu ovdamunnin go oahpaheadjit válljejuvvojit sámeგიuovllu skuvllaide. Ná mánát eai fidne giellaoahpahusa eaige sámeგიelat skuvllat oppa leatge.” Poutasuo árvalii ahte approbatur-oahpahus barggaha gal ovttá oahpaheadji. “Joatkkavejolašvuodat fas eaktudit lasi oahpaheadjiid, mii lea ollásit ekonomalaš gažaldat.”

Poutasuo barggai lektorin jagiid 1970 -72, muhto jagi 1971 Samuli Aikio ja Pekka Sammallahti doaimmaiga oanehis áiggiid su sadjásažžan. Go son ii šat dáhtton joatkit, Saukkonen fertii ohtat soames eará doallat oahpahusa. Son siđai lektorin Tuomas Magga, eangalasgiela magistara ja oahpaheadjin auskulteren sámi gii lea eret Guhtura gilis Anáris. Magga lea dan dáfus hárvanaš sápmi, ahte gaskaskuvlaáigge Avvilis son fidnii veahá sámeგიela oahpahusa. Skuvlaluodaštussii addojuvvui daid vátna sámeგიelaoahpuin nummir, mii dasto čuovui studeantaduodaštussiinai.

Magga lei veahá eahpádusas arvágo álgit lektorvirgái, danne go eangalasgiela dutkkus ii orron addimin válmmasvuodaid sámeგიela oahpaheapmái, eandalii go válmmas oahppomateriálat eai lean. Son álggii virgái “goit ovttá jahkái”. Son goittotge bisánii lektorvirgái, nu ahte dat bargu bisttii measta 35 jagi. Álgogagit lektorvirggis ledje lossadat, danne go oahpahusvuogadagaid ja oahppomateriálaid galggai visot plánet okto. Su oabbá Siiri Miettunen almmustahtii 1967 Áppesa, mii iešalddes lei áidna odđááigásaš oahppogirji Suomas. Dáčča ja Ruota oahppomateriálaid lei váttis geavahit ortografija- ja maid kulturerohusaid dihte.

Jagi 1973 oahppoávnas nanusmuvai sakka, go dalle ásavuvvui sámeგიela ja sámi kultuvrra veahkkeprofessorvirgi. Dát virgi dikšojuvvui nu, ahte Mikko Korhonen lei oahpahusa goziheadji ja su geahču vuolde virggi dikšo Nils-Erik Hansegård, Martti Linkola, Olavi Korhonen, Samuli Aikio, Tuomas Magga ja Pekka Sammallahti dassá go Sammallahti nammaduvvui veahkkeprofessorin 1977.

Sierra válđoávnasin

Veahkkeprofessorvirgi dagai vejolažžan dan, ahte oahppoávnas viiddiduvvui cum laude -dássái. Ná lei vejolaš skuvlet oahpaheadjiid maid “iežas dárbbuide”. Sammallahti, guhte nammaduvvui veahkkeprofessorin, lei seamma jagi (1977) nákkáhállan doavttirin davvisámeგიela Nuorta-Eanodaga suopmana jietnadatoahpas. Seamma jagi devdojuvui maid lektorvirgi, go lisenšiatdutkanosa čadahan Magga nammaduvvui lektorin. Ovddit lohkanjagi lektorvirggis lei Magga sadjásažžan magistar Irja Seurujärvi, guhte 1977 vulggii stipendiáhtan Osloi.

Dál go virggit ledje devdon bissovaččat, virggehasat ovddidišgođiiga approbatur- ja cum laude-oahpahusa. Jagi 1978 álggahuvvui maid nuortalašgiela approbatur-oahpahus, man áidna oasseváldi lei Leo Gauriloff, guhte lei lohkamin luohkkáoahpaheadjin. Nuortalašgiela oahpahus dollojuvui ovttá dálvvi, iige dat leat šat das mañjel leamaš oahpahanprográmmas.

Oulu universitehta sámegeiellaohpahussii biddjojuvvojedje juo álggus earálágán ulbmilat go Helssega universitehtas. Vuodđojurddan lei oahpahit geavtlaš gielladáiddu sámi servodaga dárbbuide. “Ovdamearkan giellahistorjá lei dušše okta oahppoávnas eará oahppoávdnasiid joavkkus, ja dat fálai duogášdieđu geavtlaš gielladáiddu skáhppomii. Oulus galggaioažžut dakkár gielladáiddu ja gielladieđu, mii adnojuvvui ‘dán beaivvi’ sámi servodagas”, Magga muittaša duon áiggi viggamušaid.

Oahppin ledjen álgoáiggiid sámegeiela berošteaddjit, geat guldaledje logaldagaid dušše iežaset beroštumi dihte. Dađistaga stuorui daid joavku, geat lohke luohkkáohpaheaddjin ja čikno oahpuineaset earenoamážit sámegeilli. Eanemusat lohke dušše approbatura, ja oahppiid vuolggadássi ja motivašuvdna molsašuttai sakka.

Magga doallagođii vuosttaš kurssaid sámegeilli 1970-logu gaskkamuttos. Hui jođánit sámegeilli oahpaheapmi šattai iešalddes čielga áššin. Ulbmilin lei hukset sámegeielat akademalaš dutkamuša árbbi oahpaheaddjeskuvlejumi lassin.

Oahpahanjoavkkut ledje unnit, mii dagai oahpahusa beaktilin, muhto vejii muhtumin dahkat kurssaid doallama váttisin, jos joavku lei beare unni. Dakkár jahkinai bođii, ahte kurssaide idii okta áidna oahppi. Oahppiid duogážat vedje maid váikkuhit oahpahussii eandalii 1970-logus. Sierra suopmaniid hállit eai lean hárvánan gullat eará hállánmáliid, ja muhtumin dat oahppit, mat ledje eret Ohcejogas, eai albma bures dohkkehan oahpaheaddjiid, mat hupme oarjesuopmana.

Jagi 1979 dohkkehuvvui oktasaš davviriikkalaš čállinvuohki, mii dagahii lasse barggu. Odđa čállinvuohki gáibidii dárkilvuoda juo oahppiin ja oahpaheaddjiin. Duot odastus goit mearkkašii stuorra ovdáneami, danne go dál bođii vejolažžan atnit ávkin muhtun muddui maid Dáčča ja Ruota bealde almmustuvvan teavsttaid ja girjiid.

Muđui oahppomateriálaid ráhkadeapmi joatkašuvai ovddeš láhkai: geavtlaš oahpahanbarggu olis. Lei maid vejolaš oažžut soames veardde veahki ráhkadit oahppomateriála, degomat sátnelisttaid, jorgalusaid ja veahkkeneavvuid álgokursii. Jagi 1981 bođii atnui vuosttas “virggálaš” oahppogirji, go Mikko Korhonen almmustahtii girji Johdatus lapin kielen historiaan. Oahppoávdnasis ledje mielde muhtun veardde sáme kultuvrra oahput, ja juohke jagi lei viggamuššan bovdet soames kultursuorggi dovdi doallat eandalii muhtun cum laude -dási kulturkurssa.

“Stuorra dutkkusodastusas” 1980-logu álggus sámegeiella ja sáme kultuvrra fidnii váldoávnasstahusa, ja Sammallahti guovttos Maggain plániiga dan várás laudatur-oahpuid. Laudatur-oahpahus eaktudii profesora, ja nube Pauli Saukkonen gáibidišgođii professorvirggi ásaheami. Dat leige garrasit homma, danne go ovdamearkan universitehta rektor Markku Mannerkoski lei dan hárrai eahpádusain. Universitehta stivra goitge lei miehtemielalaš, ja maiddái oahpahusministerija attii lobi ása hit virggi. Professorin bovdehalai Sammallahti. Seammas veahkkeprofesora virgi heaittihuvvui.

Ná Oulu universitehta sadji sámegeiela oahpahusa váldobáikin nanusmuvai, dego Sammallahti gávnna hii áviisasáhkkehállamis: “Professoráhta geažil Oulu badjana sámi oahpahusa ja dutkamuša njunušbáikin juo Suomas ja maiddái Davviriikkain. Ubmi universitehta vástideaddji virgi lea deavdekeahhtá ja Oslo universitehtas dat lea báhcimin guorusin.”

Maiddái easka vuodđuduvvon Lappi allaskuvlla šaddadandiehtagiid ossodat ovddidišgođii sámegeiela oahpahusa oahpaheaddjeskuvlejumi oktavuodas. Roavenjárggas ii goit lean dohkálaš olmmoš skuvlet eatnigielat studeanttaid, masa oahppit ledje duhtameahtumat. Sammallahti, gii

deattuhii oahpahusa dási, šattai gazzalagaid Lappi allaskuvlla rektoriin Esko Riepulain, gean mielas Oulu universitehta “luččuhii” Lappi allaskuvlla vejolašvuodaid ordnet sámeigiela oahpuid. Sammallahti lei dan mielas, ahte oahpahusa lei buoremus čohkket Oului nu guhká go leat beare unnán dohkálaš oahpaheaddjit ja dassá go Oulu universitehta oahpaheaddjiin lea bargu gieđaid dievva.

Sámeigiela magistarat ja doaktárat

Professoráhta buoridii sámeigiela stahtusa juo universitehtamáilmmis ja suomelaš servodagasge. Sammallahti guovttos Maggain iskkaiga atnit fuola oahpahusa alla dásis – soapmásiid mielas juobe badjelmearálaččat: álgojagiid oahppogáibadusat ledje nu garrasat, ahte daid fertii dađistaga moddiinai geahpedit. Vuosttas válodoávnasstudeanttain ii lean álkes dilli, danne go dahkamuš orui leamen ollu eanet go eará ávdnasiin.

Diibmooahpaheaddjit ledje doallan juo 1970-logu loahpa rájes muhtun logaldagaid ja härjehusaid, muhto 1984 -86 oahppoávdnasis lei ollesáigásaš diibmooahpaheaddji doaimma. Vuosttas jagi dan doaimmas lei Toivo West ja dasto Anni-Siiri Länsman. Oahpahusa váldodeaddu lei ain eambo sámeigielas. Okta sivva dasa lei dat ahte professora oahpahangeatnegasvuolta lei 50 diimmu uhcit jagis go veahkkeprofessoris. Ná kultuvrra oahpahussii ledje resurssat hui unnán, ja dat dikšojuvvuige eanas diibmooahpahussan.

Oahpahusa olis Sammallahti ja Magga ovddideigga maid iežaska dutkamuš. Suoma- ja sámeigiela instituhtii lei fuomášahtti dáhpáhus dat, go Tuomas Magga nákkáhalai doavttirin jagi 1984. Magga lei čállán sámeigiela fonologijai laktáseaddji lisenšiáhtadutkamuš Turku universitehtii 1976, muhto dál Oulu universitehta suoma- ja sámeigiela instituhtta ávvudii su Suoma vuosttamuš sápmelaš doavttirin. Eksperimentálafonetihkala š nákkosgirjji fáddán ledje davvisámeigiela Guovdageainnu suopmana guovttestávvalsániid jietnadagaid guhkkodatgorit. Sammallahti fas jotkkii davvisámeigiela jietnadat- ja cealkkaoahpa ja dialektologijja dutkamušaid ja lei viiddidan dutkangiētis iežá sámeigielaide. Professora ja lektora dutkansuorggit váikkuhedje diehtelas oahppiid fáttáide, vaikkosii ožžoge ieža válljet fáttáideaset. Dan dutkandoaimma, mii dahkkojuvvui oahpposuorggi siste, govvidii 1986 čállojuvvon dieđihančálus ná:

Sámeigiela ja sámi kultuvrra oahppoávdnasis giella lea deháleamos dutkančuozáhat. Guovddáš fáddán leat davvisámeigiela suopmanat ja daid fonologalaš jamorfologalaš vuogádagat. Maiddái sánádat čoggojuvvo, muhto čoagginbarggu ulbmilin lea buorebutge dokumenteren go sánádaga aitosáš dutkamuš. Viggamuššan lea dál oažžut áimmuide giella albmabuktinváriid – sánádaga lassin maid fraseologijja – ja almmustahttit daid om. sátnelistan ja sátnegirjin daidda geat daid atnet. Ovddemus girjegielas dutkamuš ja giellagáhttema bávala teakstabánku, mii čoggo dađistaga. Das leat dál sullii 400 000 sáni, mat leat čoggojuvvon eanas čáppagirjjálašvuodas.

Magistariid lohku lassánii hui gulul. Vuosttas sámeigiela magisttar Vuokko Hirvonen válmastuvai jagi 1991. Dieđagotti ja universitehta hálddahusas jearahedje ain muhtumin sivaid dasa, manne válmastuvvan olbmot eai lean eambo. “Bajásguvlui” sáddejuvvui juohke jagi čilgehusčoakkaldat das, manne sámeigiela beaktilvuolta ii lean seamma dásis go mángga eará oahppoávdnasis. Muhto oahppiid lohku lei unni, ja dan moaddásisge eanemusat “gaikkihuvvojedje” dienasbargui ovdal gerge válbmanit. Dakkár iešgudetlágan surggiid bargiide, geat hálddašedje sámeigiela, lei atnu sámeiguovllus, ja jos oahppi sirdásii bargoeallimii de lei stuorra várra ahte son ii šat nagodan gerget oahpuidis ollenge.

Hui dehálaš lávki ovddosguvlui lei dat, go sámegiela assisteannta virgi áshuvvui jagi 1995. Dalle sámegillii fidnejuvvui virgi, masa gulai maid dutkamuš. Vuosttas assisteanntan barggai Káre-Márja Vuolab 1995 -98 ja vel moadde mánu jagi 2000. Assisteantta bargu geahpedii sakka oahpaheaddjiid bargonoađi, nu ahte om. professor nagodii fálbmet universitehtadási oahppomateriála.

Okta stuorra earáhus 1990-logus lei dat ahte vierrogiellalinnjá suddaduvvui eatnigiellalinnjái. Ná dat linnjájuohku, mii lei leamaš fámus stuorra dutkkusodastusa rájes, bázi eret ja visot oahpahus lei dan rájes beare sámegillii. Dán guovtti linnjá suddadeapmi oktan linnján geahpedii olu oahpahannoađi. Oahpahusa sisdoallu plánejuvvui dakkárin, ahte oahppis galggai leat buorre sámegiela dáidu juo universitehtii boadedettiinis. Sámiid lassin studeret sáhte beassat maid dakkár suomelaččatge, geat ledje skáhppon logahatdási sámegielamáhtu. 2000-logu álgojagiid šattai vejolažžan čađahit maiddá anárašgiela vuodđooahpuid.

1990-logus ain eanet sámit ja maid suomelaččat geargagohte oahpuineaset. Dan skuvlejumis maid addit Oulus lea buorre beaggin eará davviriikkainge, ja dáppe fálmastuvvan olbmot fidnejit bures barggu earret eará Guovdageainnu sámi áshusain. Aitosaš joatkkaoahppiid dutkisearvvuš šattai Oului easkka 2000-logu álggus. Dan rolla sámi servodagas lea stuoris maiddá danne go oahppočájánasat čállojuvvojit sámegillii. Dat lea maiddá ovddidan sámegiela akademalaš geavahusa.

Sámekultuvrra oahpahus lei báhcán measta oalát eret oahppogáibádusain, vaikko dat ain lei mielde oahppoávdnasa namas. Kulturoahpahusa nannen áigeguovdilin 1990-logus, go kulturalantropologijja instituhtii álge plánet seniorassisteantta virggi, man guovddáš sisdoallun galge leat davvikultuvrrat. Giellagas-instituhta ásaheapmi ja dan oažžun riikaviidosa š vástu dasto dagai viimmat vejolažžan sámi kultuvrra professorvirggi vuodđudeami. Dál riekkis lea čavddis. Sámegiela ja sámekultuvrra oahpahussan álgán oahppoávnas juohkásii guovtte sadjái, namalassii sámegiela ja sámiid kultuvrra váldoávdnasiidda.

Jearahallamat:

Tuomas Magga jearahallan 11.1.2005

Pekka Sammallahti jearahallan 19.1.2005

Pauli Saukkonen telefonjearahallan 9.2.2005.

Girjjálašvuoha:

Salo - Lackman 1998:

Matti Salo Matti Lackman:

Oulun yliopiston historia 1958-1993. Oulu.

Suomen ja saamen kielen laitos 1986:

Suomen ja saamen kielen

laitos. Doaim. Marjatta Haipus. Oulu.

Eará gáldut:

Oulun yliopiston toimintakertomus 1959-60.

Čuohtusbearbma. Suoma giela lágádus.

Lapin Kansa - áviissa jahkegearddit.

The University of Oulu - the center of the teaching of Saami in Finland

In 1970 the University of Oulu established a lectorship in the Saami language. This act was very remarkable, because the University of Oulu was the first place in Finland to offer Saami studies as a major subject. During the first two years the institute of the Finno-Ugric languages at the University of Helsinki was responsible for the teaching. The first lecturer in Saami was Helvi Nuorgam-Poutasuo, and there were six students that started during the first semester. Saami was taught as a foreign language, and the teaching was aimed at giving the students satisfactory literal skills and fluency in Saami.

In 1972 Tuomas Magga began to serve as a lecturer. The teaching of Saami was remarkably strengthened in the next year when an assistant professorship was established. This made it possible to start giving instruction on the cum laude level. In 1977 Pekka Sammallahti was appointed to the position of associate professor. In that same year Tuomas Magga was appointed to the position of senior lecturer. The first years were very challenging, since the teachers had to plan all the curriculum themselves. It was not even possible to make use of the material available in Norway or Sweden because of cultural differences. The orthography used in Finland was different from that used in neighbouring countries.

At the University of Oulu, unlike at the University of Helsinki, the aim of instruction was, among other things, to give practical knowledge about Saami language for the needs of Saami society. It was essential to educate competent teachers for the schools in Saami land. One of the goals was to create an academic research tradition in Saami language.

The teaching on the graduate level started in 1980. A professorship was established two years later and Pekka Sammallahti was nominated as professor. This was something that improved the status of Saami language both in academic circles and in Finnish society in general. In addition to teaching, Sammallahti and Magga went on doing their own research. It was a noteworthy event at the university when Magga presented his doctoral dissertation in 1984. He was the first Finnish indigenous Saami person to do this. Sammallahti went on doing research on the sound system, syntax and dialectology of North Saami and also of other Saami languages.

The number of those who received a master's degree was very small in the first fifteen years. In 1991 the first student received a degree in Saami. There were many reasons for the slow progress. The number of those who initially started studying Saami was low. Many of them went to work before graduating, which delayed their studies. Evidently, Saami society had and still has a need for the expertise the University of Oulu graduates.

The education provided in Oulu also has a good reputation in neighbouring countries. Those who have graduated from here get good jobs e.g. in the Saami institutions at Guovdageaidnu, Norway. An established post-graduate community first came into existence in Oulu during the early years of the 21st century. The effect this has on Saami society is remarkable especially because the scientific writings, specifically doctoral dissertations, are written in Saami. That practice results in the development of Saami as an academic language. Due to practical limitations the teaching of the Saami culture is decreasing all the time, even though it has existed in the name of the programme. Founding the Giellagas Institute made it possible to establish a professorship in Saami culture in 2004.